

Hemşirelik Öğrencilerinin İyi Ölüm Algısına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi

Investigation of Nursing Students' Attitudes Towards Perceptions of Good Death

Duygu BAYRAKTAR¹

Ülkü GÜNEŞ²

Burcu BAYRAKTAR BALIKÇI³

Leyla KHORSHID²

¹Kafkas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, Kars, Türkiye

²Ege Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

³Ege Üniversitesi, Tıp Fakültesi Hastanesi, Anesteziyoloji ve Reanimasyon Yoğun Bakım Bilim Dalı, İzmir, Türkiye

ÖZ

Amaç: Bu araştırma, bir üniversitedeki hemşirelik öğrencilerinin iyi ölüm algısına yönelik tutumlarını ve bunu etkileyen etmenleri incelemek amacıyla yapılmıştır.

Yöntemler: Bu tanımlayıcı araştırmanın evrenini 2016–2017 öğretim yılında bir üniversitenin Hemşirelik Fakültesi'nde son sınıfta okuyan tüm öğrenciler (N=393) oluşturmuştur. Çalışmaya katılmayı kabul eden toplam 315 öğrenci çalışma kapsamına alınmıştır. Araştırmada veriler, Öğrenci Tanıtıcı Bilgi Formu ve İyi Ölüm Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Araştırmanın yapılabilmesi için etik kuruldan, araştırmanın yapıldığı kurumdan ve öğrencilerden yazılı izin alınmıştır.

Bulgular: Öğrencilerin çoğu (%98,4) 21–25 yaş grubunda, %79,4'ünün terminal dönemdeki hastaya bakım verdiği, %64,1'inin terminal dönemdeki hastanın bakımı için kendisini yeterli görmediği, %60,3'ünün ölüm konusunda eğitim aldığı, %93,7'sinin iyi ölümün hasta için çok önemli olduğunu düşündüğü, %94,6'sının iyi ölümü hastanın en az acı ile hayatının son bulması olarak tanımladığı bulunmuştur. Öğrencilerin İyi Ölüm Ölçeği'nin puan ortalaması 56,12 ± 7,06 olarak bulunmuştur. Ölüm konusunda eğitim alan, iyi ölümün çok önemli olduğunu düşünen öğrencilerin iyi ölüm algısına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu saptanmıştır.

Sonuç: Hemşirelik öğrencilerin iyi ölüm algılarına ilişkin tutumlarının oldukça olumlu olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tutum, ölüm, hemşirelik öğrencisi, algı

ABSTRACT

Objective: Our study aimed to examine the attitudes toward perception of good death of senior nursing students and the factors affecting it.

Methods: The population of the descriptive study consisted of the senior students (N=393) studying in the Nursing Faculty of a university in 2016–2017. A total of 315 students who agreed to participate in the study were included in the sample. Data in the study were collected using the Student's Introductory Information Form and the Good Death Scale. The Kruskal–Wallis and Mann–Whitney U-tests were used for data analysis. Written consent was obtained from the ethics committee, the institution where the research was conducted, and the students.

Results: Most students (98.4%) were between the ages of 21 and 25 years, 79.4% had cared for terminally ill patients during clinical practice, 64.1% had felt incompetent about caring for terminally ill patients, 60.3% had received training on death, 93.7% considered good death to be particularly important for patients, and 94.6% defined good death as the patient dying with the least pain. Students had a mean Good Death Scale score of 56.12 ± 7.06. Students who had received training on death and those who considered good death particularly important for the patient had more positive attitudes toward perceptions of good death.

Conclusion: Nursing students' attitudes toward good death perceptions were found to be very positive.

Keywords: Attitude, death, nursing student, perception

Bu araştırma, 11-12 Eylül 2017 tarihleri arasında İzmir'de düzenlenen Uluslararası Hemşirelik Uygulamalarında Etik Kongresi'nde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

Geliş Tarihi/Received: 28.09.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 07.07.2022

Tarih/Publication Date: 30.09.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Duygu BAYRAKTAR
E-mail: duygubayraktar2009@hotmail.com

Cite this article as: Bayraktar D, Güneş Ü, Bayraktar Balıkcı B, Khorshid L. Hemşirelik öğrencilerinin iyi ölüm algısına yönelik tutumlarının incelenmesi. *J Nursology*. 2022;25(3):132-137.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

GİRİŞ

Ölüm, yaşayan tüm organizmaların paylaştığı evrensel bir gerçek olup,¹ yaşamın vazgeçilmez bir sonudur.^{2,3} Ölümün fiziksel gereksinimlerine, hastanın bireyselliğine, eşsizliğine ve bakımın psikososyal yönlerine dikkat edilmemesi ve iletişim ile ilgili sorunlar ve bilgilerin ifşa edilmesi, ölümle ilgili endişe verici durumlar olarak belirtilmektedir.⁴ Bu durumda, ölmek üzere olan bireyin ve ailesinin çeşitli fiziksel, psikolojik, sosyal ve spiritual ağrıların olması nedeniyle, hasta ve ailesi hemşirelerin yaşam sonu bakım hizmetine gereksinim duymaktadırlar.^{5,6}

Yaşam sonu bakımda temel amaç, hastayı fiziksel, psikolojik, sosyal ve spiritual olarak rahatlatmak⁷ ve arta kalan yaşam süresinin kalitesini yükseltmek ve iyi ölüme hazırlamaktır.⁸ İyi ölüm ise, bireyin acı çekmeden, sevdikleriyle tanıdık bir ortamda, saygın bir biçimde davranılması anlamına gelir.⁹

İyi ölüm kavramı, farklı kültürler arasında farklılık gösterebilir.^{8,10} Yapılan çalışmada Güney Gana'da kırsal bir kasaba olan Kwahu-Tafodaki insanların iyi ölümü "huzurlu bir ölüm" olarak tanımladıkları belirlenmiştir.¹¹ Japonya'da Miyashita ve ark.'nın (2007)¹² yaptığı niteliksel çalışmada, iyi ölüm kavramını "son dakikaya kadar hastalık ile savaşmak," "mümkün olan tüm tedavilerin kullanıldığına inanmak" ve "mümkün olduğunca uzun süre yaşamak" şeklinde tanımladıkları saptanmıştır.¹⁰ Bu bağlamda saygın bir ölüm süreci yaşamak, temel insan gereksiniminin önemli bir unsurudur.¹³ Ölümcül hastaların yaşamlarını saygınlığına uygun şekilde sona erdirmelerine yardımcı olmak da, bir hemşirenin önemli sorumluluklarından biridir.⁶ Yapılan çalışmalarda ölüm sürecindeki bir hastaya ve ailesine saygı göstermenin vazgeçilmez bir hemşirelik bakımı olduğu vurgulanmıştır.^{14,15}

Hemşirelerin ölüm kavramı karşısındaki tutumları son derece önemlidir.¹⁶ Ölüm ve ölme üzerine hemşirelerin bireysel tutumları^{3,17,18} ve mesleki deneyimleri¹⁹ bir hastanın terminal dönemlerinde sağladıkları bakım kalitesini etkileyebilir. Hemşirelerin terminal dönemdeki hastaların bakımına yönelik tutumları üzerine yapılan çalışmalarda, hemşirelerin çaresizlik ve teslimiyet gibi olumsuz duygular, korku, endişe ve ızdırap yaşadıkları belirtilmiştir.¹⁸

Hemşirelerin ölmek üzere olan hastalara bakım vermelerine yönelik tutumları konusunda yapılan çalışmalardan elde edilen bilgilere göre, hemşirelik eğitimi yararlı bir rol oynayabilir.^{17,20} Lisans hemşirelik eğitimi, yaşam sonu hemşirelik bakımının temelini oluşturur.^{5,21} Hemşirelik öğrencileri, ölmekte olan hastaların bakımına katılırlar²² ve eğitimleri sırasında ölmek üzere olan hastalar ile karşı karşıya kalabilirler.^{9,24} Hemşirelik öğrencilerinin bireysel özellikleri ve terminal dönemdeki hastaya yönelik düşünceleri ölümü yaklaşan bireye bakım verirken oldukça önem taşır.^{7,23}

Ölümle karşılaşmanın hemşirelik öğrencilerinin klinik eğitimleri sırasında bildirdikleri en stresli deneyimlerden birini oluşturduğu¹⁹ ve ölmekte olan bireyler için verilen bakım ile birlikte gelen stresle baş etmekte zorlandıkları²⁴ ve bakım konusunda endişelerinin olduğu tespit edilmiştir.⁵ Birçok hemşirelik öğrencisi, ölmek üzere olan hastaların bakımına yönelik tutumlarının gelişiminin desteklenmesinde yetersiz olduğunu düşünmektedir.¹⁸ Araştırmalar, hemşirelik öğrencilerinin ölümle mücadelede güçlük çektiğini ve genellikle ölmekte olan hastaların bakımı için duygusal olarak hazırlıksız olduklarını göstermektedir.^{18,22,25} Bu bağlamda yapılan çalışmalarda, hemşirelik öğrencilerinin ölmekte olan hastalara

yaşam sonu bakım hizmeti verirken öğrencilerin desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır.^{14,22,26}

Hemşirelik öğrencileri, ölmekte olan hastaların bakımında aktif rol oynamaya hazır olmalıdırlar.²⁴ Desteklenen klinik deneyimin yanı sıra sürekli eğitim, öğrencilere, güven ve yeterliklerine uygun olarak ilgili yaşam sonu bakıma başlamaları için en iyi fırsatı sunabilir⁹ ve öğrencilerin korku ve endişelerini azaltabilir.³ Hemşirelerin ölüm sürecini yaşayan birey ve ailesine gerekli desteği sağlayabilmesi, ilk olarak hemşirelik eğitimi programlarından mezun olmadan önce kendi duygularını fark etmesi ve bu duyguları kontrol edebilmeleri ile mümkündür.^{23,27}

Hemşirelerin yaşam sonu bakım ve ölüme yönelik tutumlarının öğrencilik dönemlerinden itibaren incelenmesi, öğrencilerin bu duygularını ifade edebilmelerine ve kendilerini geliştirebilmelerine olanak verilmesi bakımından önem taşımaktadır.^{7,23} Yaşam sonu dönemde olan hastaya etkili bakım ve psikososyal destek sağlayabilmek için hemşirelik öğrencilerinin iyi ölüm algısı konusuna ilişkin tutumlarını belirleyen araştırmalara gereksinim vardır.

AMAÇ

Bu araştırma, bir üniversitedeki hemşirelik öğrencilerin iyi ölüm algısına yönelik tutumlarını incelemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırma Soruları

- Hemşirelik öğrencilerinin iyi ölüm algısına yönelik tutumları nasıldır?
- Öğrencilerin iyi ölüme yönelik düşünceleri nelerdir?
- Hemşirelik öğrencilerinin ölüm ve yaşam sonu hasta bakımı ile ilgili deneyimleri nelerdir?
- İyi ölüm algısına yönelik tutumlarını etkileyen faktörler nelerdir?

YÖNTEMLER

Araştırmanın Tipi

Bu araştırma, tanımlayıcı tipte planlanıp uygulanmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 2016-2017 öğretim yılında bir üniversitenin Hemşirelik Fakültesi'nde okuyan son sınıf tüm öğrencileri (N = 393) oluşturmuştur. Herhangi bir örneklem seçim yöntemine gidilmeyip, araştırmaya katılmayı gönüllü kabul eden toplam 315 öğrenci araştırma kapsamına alınmıştır. Çalışmaya katılım oranı %80'dir. Çalışmaya katılmak istemeyen öğrenciler çalışma kapsamına alınmamıştır.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Veriler araştırmacılar tarafından hazırlanan "Öğrenci Tanıtıcı Bilgi Formu" ve "İyi Ölüm Ölçeği" ile yüz yüze görüşme yöntemiyle toplanmıştır.

Öğrenci Tanıtıcı Bilgi Formu

Öğrencilerin yaş, mezun olduğu lise, ölüm ve ölmek üzere olan hasta bakımı ilgili deneyimleri ve iyi ölüme yönelik düşüncelerine ilişkin sorular yer almıştır.

İyi Ölüm Ölçeği

Schwartz, Mazor, Rogers, Yunsheng, Reed, (2003)²⁸ tarafından geliştirilmiş, Türkçeye uyarlanma çalışması Fadiloğlu & Aksu (2013)⁸ tarafından yapılmıştır. Fadiloğlu & Aksu'nun (2013)⁸ çalışmasında Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı $\alpha = 0,92$ olarak bulunmuştur. Ölçek, 17 maddeden oluşmuştur. Ölümün psikososyal ve manevi yönlerini tanımlayan psikososyal-manevi boyutu; zihinsel dikkati, iletişim yeteneği ve fiziksel fonksiyonların

kontrolünü tanımlayan kişisel kontrol boyutu; ölümün klinik veya biyomedikal yönlerini tanımlayan klinik kontrol boyutu olmak üzere üç alt boyutu bulunmaktadır. Ölçek, 4'lü likert tipte olup ölçekten alınabilecek en düşük puan 17, en yüksek puan ise 68'dir. Ölçekteki ifadeler hiç (1), biraz (2), orta (3), çok (4) olarak puanlanmıştır. Ölçekten alınan toplam puanın artması iyi ölüme yönelik algılarının olumlu yönde arttığı şeklinde değerlendirilmiştir. Ölçeğin bu çalışmadaki güvenilirlik katsayısı Cronbach's Alpha=0,878 olarak bulunmuştur.

Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin değerlendirilmesi IBM SPSS 23.0 (SPSS Inc., Chicago, IL, USA) programı ile yapılmıştır. Verilerin analizinde öğrencilerin tanıtıcı özellikleri ile ölçeğin toplam puan ortalaması arasında normal dağılıma uygunluk Shapiro-Wilk ve Kolmogorov testi ile değerlendirilmiş olup normal dağılıma uymadığı için ($P < ,05$) Mann-Whitney U-testi ve Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Ölçeği geliştiren araştırmacıdan ölçeği kullanma izni e-mail yolu ile alınmıştır. Çalışmanın yürütülmesi için Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Bilimsel Araştırma Etik Kurulu'ndan (24.04.2017 tarihli ve 106109 sayılı), çalışmanın yürütüldüğü fakülteden ve öğrencilerden yazılı izin alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan son sınıf hemşirelik öğrencilerinin %75,9'u Anadolu/Fen Lisesi mezunu, %98,4'ü 21-25 yaş grubunda, yaş ortalaması ise $22,92 \pm 0,89$ yıl (min: 21, max: 28)'dir. Öğrencilerin %79,4'ünün klinik uygulamaları süresince terminal dönemdeki hastaya bakım verdiği, %64,1'inin terminal dönemdeki hastanın bakımı için kendisini yeterli görmediği, %60,3'ünün bir hastanın ölümüne tanık olduğu çaresizlik ve üzüntü hissettiği ve ölüm konusunda eğitim aldığı belirlenmiştir. Ayrıca hemşirelik öğrencilerinin %93,7'sinin iyi ölümün hasta için çok önemli olduğunu ifade ettikleri saptanmıştır.

Hemşirelik öğrencilerinin İyi Ölüm Ölçeği toplam puan ortalaması $56,12 \pm 7,06$ 'dır. Ölçeğin alt boyut puan ortalamalarından; psikososyal-manevi $30,68 \pm 3,91$, kişisel kontrol $9,72 \pm 1,94$, klinik kontrol $15,72 \pm 2,45$ olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre hemşirelik öğrencilerin iyi ölüm algılarına ilişkin tutumlarının oldukça olumlu olduğu belirlenmiştir (Tablo 1).

Araştırmada hemşirelik öğrencilerinin İyi Ölüm Ölçeği toplam puan ortalamaları ile tanıtıcı özellikleri arasında ilişkiler incelendiğinde; toplam puan ile ölüm konusunda eğitim alma durumu ve hasta için iyi ölümün önemlilik derecesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu ($P < ,05$), yaş grubu, mezun olduğu lise, klinik uygulamaları süresince terminal dönemdeki hastaya bakım verme, terminal dönemdeki hastanın bakımı için kendisini yeterli görme, bir hastanın ölümüne tanık olduğundaki duygu durumu, iyi ölümü tanımlama ifadesi arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı ($P > ,05$) belirlenmiştir (Tablo 2). Hemşirelik öğrencilerin ölüm konusunda eğitim alma durumuna göre İyi Ölüm Ölçeği toplam puan ortalamasının eğitim alanlarda eğitim almayanlara göre daha yüksek olduğu ($56,79 \pm 6,86$) belirlenmiştir. Öğrencilerin hasta için iyi ölümün önemlilik derecesine göre toplam İyi Ölüm Ölçeği puan ortalaması arasındaki farkın Mann - Whitney U çoklu analiz karşılaştırma testine göre iyi ölümün çok önemli olduğunu düşünen öğrencilerin diğer gruptakilerden daha yüksek puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır ($P = ,008$).

Tablo 1. Öğrencilerin İyi Ölüm Ölçeği ve Ölçeğin Alt Boyutları Puan Ortalamaları

Ölçek boyutları	Madde Sayısı	Min-Max	X ± SS
Psikososyal - manevi boyutu	9	17-36	30,68 ± 3,91
Kişisel kontrol boyutu	3	3-12	9,72 ± 1,94
Klinik kontrol boyutu	5	7-20	15,72 ± 2,45
Toplam	17	31-68	56,12 ± 7,06

Min, En küçük değer; Maks, En büyük değer; X, Ortalama; SS, Standart Sapma.

TARTIŞMA

Yaşam sonu bakım uygulamalarını etkileyeceği sebebiyle, gelecekteki bakım sağlayıcılarının, iyi ölüm algısı konusuna ilişkin tutumlarını değerlendirmek son derece önemlidir.²⁹ Çalışmada hemşirelik öğrencilerin iyi ölüm algılarına ilişkin tutumlarının oldukça olumlu olduğu belirlenmiştir (Tablo 1). Literatür incelendiğinde; Saygın Ölüm İlkelerine İlişkin Tutumları Değerlendirme Ölçeği kullanılarak yapılan çalışmada hemşirelik öğrencilerinin iyi ölüm ilkelerine yönelik tutumlarının olumlu olduğu belirlenmiştir.³⁰ Hemşirelik öğrencileri üzerinde İyi Ölüm Ölçeği kullanılarak yapılan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamış olup hemşireler üzerinde yapılan çalışmalar ile^{13,31} bu çalışma sonucunun benzer olduğu görülmüştür.

Ölmek üzere olan bireyler, fiziksel ağrının yanı sıra yaşamdan ve sevdiklerinden ayrılmanın verdiği duygusal acı ile yüze yüze kaldığında, ölüm süreci önemli olmaktadır.³² Ölümle ilgili algıyı belirlemek amacıyla (n=210) hemşirelik öğrencileri ile yapılan bir çalışmada, öğrencilerin %42,8'i ölmekte olan hastaların bakımının ayrıcalıklı olduğunu düşündükleri belirlenmiştir.²⁴ Çalışmada hemşirelik öğrencilerinin hasta için iyi ölümün önemlilik derecesinin iyi ölüm algısına yönelik tutumlarını etkilediği bulunmuştur ($P < ,05$). Hasta için iyi ölümün çok önemli olduğunu düşünen öğrencilerin iyi ölüm algısına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu saptanmıştır.

İyi ölüm kavramı kişiden kişiye değişse de çoğu için acılardan arındırılmış olma, tanıdık bir ortamda sevdikleriyle birlikte olma, saygı ve haysiyet ile muamele görme olarak tanımlanır.⁹ Batı Avustralya'da iki yıllık bir yüksek lisans programında okuyan son dönem hemşirelik öğrencileri (n=13) ve dördüncü dönem hemşirelik lisans öğrencileri (n=4) ile yapılan niteliksel çalışmada, hemşirelik öğrencilerinin, iyi bir ölümü, "acısız" (n=12), "konforlu" (n=8), "hasta yalnız değil, sevdikleri ile beraber" (n=5), "saygın ölüm" (n=4), ve "huzurlu" (n=4) olarak tanımladıkları bulunmuştur.²⁶ Çalışmada öğrencilerin %94,6'sının iyi ölümü hastanın en az acı ile hayatının son bulması olarak tanımladığı saptanmıştır. Çalışma sonuçları Gallagher et. al.'ın (2014) çalışmasıyla benzerlik göstermektedir.

Ölmek üzere olan hastaların bakımındaki temel amaç, terminal dönemdeki hastaları iyi ölüme hazırlamaktır.⁸ Hemşirelik öğrencileri klinik eğitim sürecinde, Dünya Sağlık Örgütü tarafından kabul edilen iyi ölüm ilkelerine göre terminal dönemdeki hastaların bakımı ile ilgilenir.^{24,30} Yapılan bir çalışmada hemşirelik öğrencilerinin %69'unun terminal dönem hastalarına, %44'ünün aileye emosyonel destek verdiği, %50'sinin ağrı yönetimi yaptığı, %37,5'inin hastaların günlük yaşam aktivitelerine yardım ettiği, %37,5'inin konfor sağladıkları saptanmıştır.²⁶ Ölmekte olan hastalara bakım verme sürecinde, bu hastaları yaşamlarının son döneminde konfor sağlamak, hastaların bakım gereksinimlerini sağlamak ve iyi bir şekilde ölmelerine yardımcı olmak gibi birçok

Tablo 2. Öğrencilerin Tanıtıcı Özellikleri ile İyi Ölüm Ölçeği Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması (N = 315)

Tanıtıcı Özellikler	n	%	Toplam	
			X ± SS	
Yaş grubu	21–25 yaş	310	98,4	56,20 ± 6,98
	26–30 yaş	5	1,6	51,00 ± 11,02
Z = 1,058 P = ,290				
Mezun olduğu lise	Düz lise	71	22,5	55,70 ± 7,41
	Anadolu/Fen Lisesi	239	75,9	56,31 ± 6,98
	Sağlık Meslek Lisesi	5	1,6	53,20 ± 6,53
KWX ² = 1,705 P = ,426				
Uygulamalar süresince terminal dönemdeki hastaya bakım verme durumu	Veren	250	79,4	56,36 ± 6,73
	Vermeyen	65	20,6	55,23 ± 8,22
Z = 0,651 P = ,515				
Terminal dönemdeki hastanın bakımı için kendinizi yeterli görüyor musunuz?	Evet	113	35,9	56,07 ± 6,89
	Hayır	202	64,1	56,15 ± 7,17
Z = 0,209 P = ,835				
Bir hastanın ölümüne tanık olduğunuzda hissettiğiniz duygular nelerdir?	Çaresizlik ve üzüntü	190	60,3	56,16 ± 6,97
	Korku ve panik	20	6,3	54,20 ± 9,34
	Tanımlayamıyorum	2	0,6	49,50 ± 0,70
	Profesyonel karşıladım	33	10,5	55,75 ± 6,94
KWX ² = 3,348 P = ,341				
Ölüm konusunda eğitim alma	Evet	190	60,3	56,79 ± 6,86
	Hayır	125	39,7	55,11 ± 7,27
Z = 1,956 P = ,050				
Size göre iyi ölümün hasta için önemlilik derecesi nedir?	Çok önemli	295	93,7	56,52 ± 6,75
	Az önemli	15	4,8	49,73 ± 7,98
	Hiç önemli değil	5	1,6	51,80 ± 12,63
KWX ² = 9,542 P = ,008				
İyi ölümü nasıl tanımlarsınız?	Hastanın en az acı ile hayatının son bulması	298	94,6	56,20 ± 7,14
	Hastanın terminal dönemde rahat ve huzurlu yaşaması	6	1,9	54,16 ± 6,67
	Hastanın son günlerini sevdiği insanlarla birlikte yaşaması	5	1,6	55,80 ± 4,14
	Hastanın terminal dönemde en iyi bakımı alması	6	1,9	54,33 ± 6,37
KWX ² = 0,606 P = ,739				
TOPLAM		315	100,0	

X: Ortalama; SS: Standart Sapma; Z: Mann Whitney U testi; KWX²: Kruskal Wallis testi; p: önemlilik düzeyi

sorumluluklarının olması nedeniyle hemşirelik öğrencilerinde olumsuz tutumlara yol açabilmektedir.^{33–35}

Çalışmada hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamaları süresince terminal dönemdeki hastaya bakım verme durumunun iyi ölüm algısına yönelik tutumlarını etkilemediği bulunmuştur ($P > ,05$). Bu sonuç, hemşirelik öğrencilerinin terminal dönemdeki hastaları iyi ölüme hazırlamaları gerektiğini düşünmelerinden kaynaklanabilir.

Yaşayan bir insanın ölüm sürecine tanık olmak, duygusal olarak zorluk yaşatabilir ve bu durum hemşirelik öğrencileri için travmatik bir deneyim olabilir.²² Cooper & Barnett'in³⁶ yaptığı bir çalışmada, hastaların fiziksel olarak acı çekmesi, hemşirelik öğrencilerinde, yaşamın sonuna yaklaşan hastalara bakma konusunda endişe yarattığı belirtilmektedir.²² Hemşirelik öğrencilerinin ölümle karşı karşıya kaldıklarında korku,^{24,27} üzüntü,^{23,24} kaygı/

endişe,^{23,24,27} stres^{26,37} yaşadığını bildiren araştırmalar bulunmaktadır. Ölüm sürecine tanık olmak hemşirelik öğrencilerinde istenmeyen tutumlara neden olabilmektedir.^{33,35} Çalışmada hemşirelik öğrencilerinin bir hastanın ölümüne tanık olduğunda hissettiği duyguların iyi ölüm algısına yönelik tutumlarını etkilemediği bulunmuştur ($P > ,05$). Bu sonuç, hemşirelik öğrencilerinin bireysel özelliklerinden kaynaklanabilir.

Ölümü yaklaşan hastanın bakımı ve ölüm kavramı hemşirelik mesleğinin en zor yönlerinden birisidir.³³ Ölüm yaklaşırken, öğrenci hemşirelerin hastanın acılarıyla baş etmesini sağlaması, en iyi postmortem bakım sunması ve hasta ve ailesiyle iletişim kurması güç olabilir.^{19,22} Bu bağlamda klinik uygulama süresince terminal dönemdeki hastaya bakım vermek için hemşirelik öğrencilerinin yeterince hazırlıklı olmaları önemlidir.²⁰ Brezilya'da yapılan nitel çalışmada, ($n = 7$) son sınıf lisans hemşirelik öğrencilerinin

akademik uygulamaları sırasında bakım verdikleri hastalarının ölüm süreci ile yüzleşmede hazırlıksız oldukları bulunmuştur.¹⁵ Hemşirelik öğrencilerinin, terminal dönem hastaya bakım verme sürecinde iletişim becerileri ve duygusal stresle baş etme konuları hakkında eğitime gereksinim duyduklarını²⁴ ve bu süreçte hemşirelik öğrencilerinin ölmek üzere olan hastaların bakımına yönelik olumlu tutumlarının gelişimi için eğitime odaklanılması gerektiğini bildiren araştırmalar bulunmaktadır.^{18,22} Çalışmada hemşirelik öğrencilerinin terminal dönemdeki hastanın bakımı için kendisini yeterli görme durumunun iyi ölüm algısına yönelik tutumlarını etkilemediği bulunmuştur ($P > .05$). Bu sonuç, öğrencilerin ölüm konusunda aldıkları eğitime bağlanabilir.

Ölmek üzere olan hastaların bakımı ile ilgili verilen eğitimin, hemşirelik öğrencilerinin ölüme karşı olumlu tutumlarını önemli ölçüde arttırdığı belirtilmektedir.^{20,30} Frommelt'in (2003)³⁸ çalışmasında ölüme ilgili eğitim alan hemşirelik öğrencilerinin ($n=115$) eğitim sonrasında ölüme karşı olumlu tutumlar geliştirdiği saptanmıştır. Hemşirelik öğrencilerinin ($n=73$) palyatif bakıma ilişkin verilen eğitimin ölmek üzere olan hastaların bakımına yönelik tutumlarını incelemek amacıyla İsveç'te yapılan çalışmada, eğitim sonrası ölmek üzere olan hastaların bakımına ilişkin olumlu tutumların arttığı saptanmıştır.²⁵ Çalışmada ölüm konusunda eğitim alan hemşirelik öğrencilerinin iyi ölüm algısına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu saptanmıştır ($P < .05$). Bu sonuçlara göre, ölüm ve yaşam sonu bakımla ilgili konuların hemşirelik eğitimi programlarında daha fazla yer verilmesi gerektiği düşünülebilir.

Hemşirelik öğrencilerin iyi ölüm algılarına ilişkin tutumlarının oldukça olumlu olduğu bulunmuştur. Ölüm konusunda eğitim alan, iyi ölümün çok önemli olduğunu düşünen hemşirelik öğrencilerinin iyi ölüm algısına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda, hemşirelik eğitiminde öğrencilere terminal dönem konusunda ayrıntılı bilgi verilmesi, derslerde öğrencilerin ölüme ve yaşam sonu bakıma ilişkin duyguları ve düşüncelerinin paylaşılması ve konuşmaya cesaretlendirilmesi, öğrencilere yönelik ölüm, acı ve kayıpla ilgili özel eğitim programlarının düzenlenmesi ve iyi ölüm algısına yönelik tutumların incelenmesi ile ilgili niteliksel ve niceliksel desenlerde daha fazla araştırmaların yapılması önerilmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın tek bir merkezde yapılması, verilerin sadece bu merkezdeki hemşirelik öğrencilerinin ifadelerinden oluşması ve literatürde hemşirelik öğrencilerinin iyi ölüm algısına yönelik tutumlarını inceleyen herhangi bir çalışmaya ulaşılamamış olması araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik komite onayı Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Bilimsel Araştırma Etik Kurulu'ndan alınmıştır (Tarih: 24.04.2017, Karar No: 106109).

Bilgilendirilmiş Onay: Çalışmaya katılan katılımcılardan yazılı onay alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir - D.B., Ü.G., L.K; Tasarım - D.B., Ü.G., L.K; Denetleme - D.B., Ü.G., B.B., L.K; Kaynaklar - D.B., Ü.G., L.K; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi - D.B., B.B.; Analiz ve/veya Yorum - D.B., Ü.G., L.K.; Literatür Taraması - D.B., Ü.G., B.B., L.K; Yazıyı Yazan - D.B., Ü.G., B.B., L.K; Eleştirel İnceleme - D.B., Ü.G., B.B., L.K.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Ethics Committee Approval: Ethical committee approval was received from the Scientific Research Ethics Committee of Ege University Health Sciences Faculty (Date: 24.04.2017, No: 106109).

Informed Consent: Written informed consent was obtained from all participants who participated in this study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept - D.B., Ü.G., L.K; Design - D.B., Ü.G., L.K; Supervision - D.B., Ü.G., B.B., L.K; Funding - D.B., Ü.G., B.B., L.K; Materials - D.B., Ü.G., L.K; Data Collection and/or Processing - D.B., B.B.; Analysis and/or Interpretation - D.B., Ü.G., L.K; Literature Review - D.B., Ü.G., B.B., L.K; Writing - D.B., Ü.G., B.B., L.K; Critical Review - D.B., Ü.G., B.B., L.K.

Declaration of Interests: The authors declare that they have no competing interest.

Funding: The authors declare that this study had received no financial support.

KAYNAKLAR

1. Benner P, Kerchner S, Corless IB, Davies B. Attending death as a human passage: Core nursing principles for end-of-life care. *Am J Crit Care*. 2003;12(6):558-561. [CrossRef]
2. Marcysiak M, Dąbrowska O, Marcysiak M. Acceptance of death as a life attitude for nurses and nursing students. *Prog Health Sci*. 2013;3(1):104-110.
3. Pogrányivá AH, López MVG, Serrano MRC, Sánchez BLD, Martín JMB, Conty JLM. Nursing students' reflections on the death process. *Enfirm Glob*. 2014;33:145-156.
4. Costello J. Nursing older dying patients: Findings from an ethnographic study of death and dying in elderly care wards. *J Adv Nurs*. 2013;35(1):59-68. [CrossRef]
5. Mallory JL. The impact of a palliative care educational component on attitudes toward care of the dying in undergraduate nursing students. *J Prof Nurs*. 2003;19(5):305-312. [CrossRef]
6. Park HS, Jee Y, Kim SH, Kim Y. Nursing students' first clinical experiences of death. *Korean J Hosp Palliat Care*. 2014;17(3):161-169. [CrossRef]
7. Koç Z, Sağlam Z. Hemşirelik öğrencilerinin yaşam sonu bakım ve ölüm durumuna ilişkin duygu ve görüşlerinin belirlenmesi. *Cumhuriyet Univ Hemşirelik Yüksekokulu Derg*. 2008;12(1):4-10.
8. Fadiloğlu Ç, Aksu T. İyi ölüm ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirliği. *Ege Univ Hemşirelik Fak Derg*. 2013;29:1-15.
9. Poultney S, Berridge P, Malkin B. Supporting pre-registration nursing students in their exploration of death and dying. *Nurse Educ Pract*. 2014;14(4):345-349. [CrossRef]
10. Miyashita M, Kawakami S, Kato D, et. al. The importance of good death components among cancer patients, the general population, oncologists, and oncology nurses in Japan: Patients prefer "fighting against cancer". *Support Care Cancer*. 2015;23(1):103-110. [CrossRef]
11. van der Geest S. Dying peacefully: Considering good death and bad death in Kwahu-Tafo, Ghana. *Soc Sci Med*. 2004;58:899-911.
12. Miyashita M, Sanjo M, Morita T, Hirai K, Uchitomi Y. Good death in cancer care: A nationwide quantitative study. *Ann Oncol*. 2007;18(6):1090-1097. [CrossRef]
13. Kang JH. A Study on Intensive Care Unit Nurses' Recognition of Death [Master's Thesis]. Seoul: Sahmyook University; 2011; aktaran Young-Ran Y, Yeun Y, Kwon M, Lee K. Development and evaluation of an education program for professional palliative care nursing. *J Korean Acad Nurs*. 2015;45(1):139-146. [CrossRef]
14. Österlind J, Prah C, Westin L, et. al. Nursing students' perceptions of caring for dying people, after one year in nursing school. *Nurse Educ Today*. 2016;41:12-16. [CrossRef]

15. Sampaio AV, Comassetto I, Faro ACME, Dos Santos RM, Monteiro FS. The experience of nursing students facing death and dying. *Invest Educ Enferm*. 2015;33(2):305-314. [\[CrossRef\]](#)
16. Işıl Ö, Karaca S. Ölüm yaklaşırken yaşananlar ve söylenebilecekler: Bir gözden geçirme. *Maltepe Univ Hemşirelik Bilim Sanatı Derg*. 2009;2(1):82-86.
17. Dadfar M, Lester D. The reliability, validity, and factorial structure of the Collett-Lester fear of death scale in a sample of Iranian nurses. *Int J Med Res Health Sci*. 2016;5:306-317.
18. Leombruni P, Miniotti M, Bovero A, Zizzi F, Castelli L, Torta R. Attitudes toward caring for dying patients: An overview among Italian nursing students and preliminary psychometrics of the FATCOD-B scale. *J Nurs Educ Pract*. 2014;4(3):188-196. [\[CrossRef\]](#)
19. Edo-Gual M, Tomás-Sábado J, Bardallo-Porras D, Monforte-Royo C. The impact of death and dying on nursing students: An explanatory model. *J Clin Nurs*. 2014;23(23-24):3501-3512. [\[CrossRef\]](#)
20. Jafari M, Rafiei H, Nassehi A, Soleimani F, Arab M, Noormohammadi MR. Caring for dying patients: Attitude of nursing students and effects of education. *Indian J Palliat Care*. 2015;21(2):192-197. [\[CrossRef\]](#)
21. İnci F, Öz F. Palyatif bakım ve ölüm kaygısı. *Psikiyatr Güncel Yaklaşımlar*. 2012;4(2):178-187.
22. Ek K, Westin L, Prahł C, et. al. Death and caring for dying patients: Exploring first-year nursing students' descriptive experiences. *Int J Palliat Nurs*. 2014;20(10):509-515. [\[CrossRef\]](#)
23. Taşdemir G, Gök F. Bir sağlık yüksekokulunda okuyan öğrencilerin ölüm kaygılarının belirlenmesi. *Int J Hum Sci*. 2012;9(2):303-317.
24. Jawahar P, Alex S, George A. A descriptive study to assess the perception on death and dying among nursing students in selected colleges of nursing in Udupi District, Karnataka State. *Nitte Univ J Health Sci*. 2013;3(4):100-103.
25. Berndtsson IEK, Karlsson MG, Rejnö ÅCU. Nursing students' attitudes toward care of dying patients: A pre- and post-palliative course study. *Heliyon*. 2019;5(10):e02578, 1-7. [\[CrossRef\]](#)
26. Gallagher O, Saunders R, Tambree K, Allix S, Monterosso L, Naglazas Y. Nursing student experiences of death and dying during a palliative care clinical placement: Teaching and learning implications. *Teaching and Learning Forum 2014: Transformative, Innovative and Engaging*. Perth, Australia, 30-31.
27. Bilge A, Embel N, Kaya FG. Sağlık profesyoneli olacak öğrencilerin ölümüne karşı tutumları, ölüm kaygıları arasındaki ilişki ve bunları etkileyen değişkenler. *Psikiyatr Hemşireliği Derg*. 2013;4(3):119-124.
28. Schwartz CE, Mazor K, Rogers J, Ma Y, Reed G. Validation of a new measure of concept of a good death. *J Palliat Med*. 2003;6(4):575-584. [\[CrossRef\]](#)
29. Meffert C, Stöbel U, Körner M, Becker G. Perceptions of a good death among German medical students. *Death Stud*. 2015;39(1-5):307-315. [\[CrossRef\]](#)
30. Duru Aşiret G, Kürtmeç Yılmaz C, Gökşin İ. Relationship between the nursing students' attitudes towards spiritual care and the principles of a good death. *Perspect Psychiatr Care*. 2020;56(4):913-919. [\[CrossRef\]](#)
31. Ceyhan Ö, Özen B, Zincir H, Şimşek N, Başaran M. How intensive care nurses perceive good death. *Death Stud*. 2018;42(10):667-672. [\[CrossRef\]](#)
32. Breitbart W, Gibson C, Poppito SR, Berg A. Psychotherapeutic interventions at the end of life: A focus on meaning and spirituality. *Can J Psychiatry*. 2004;49(6):366-372. [\[CrossRef\]](#)
33. Şahin M, Demirkıran F, Adana F. Hemşirelik öğrencilerinde ölüm kaygısı, ölmekte olan bireye bakım verme isteği ve etkileyen faktörler. *Psikiyatr Hemşireliği Derg*. 2016;7(3):135-141.
34. Sharour LA, Suleiman K, Yehya D, et. al. Nurses' students' attitudes toward death and caring for dying cancer patients during their placement. *EuroMediterranean Biomed J*. 2017;12(40):189-193.
35. Uysal N, Ceylan E, Koç A. Hemşirelik bölümü öğrencilerinin ölmekte olan bireyin bakımına ilişkin tutumları. *Gümüşhane Univ Sağlık Bilimleri Derg*. 2019;8(1):98-105.
36. Cooper J, Barnett M. Aspects of caring for dying patients which cause anxiety to first year student nurses. *Int J Palliat Nurs*. 2005;11(8):423-430. [\[CrossRef\]](#)
37. Kim YH, Shim MS, Hwang HJ, Lee MS, Song YR, Kim KH. A study on perceptions on death, actions on death preparation, and death education among medical personnel. *Indian J Sci Technol*. 2016;9(20):1-11. [\[CrossRef\]](#)
38. Frommelt KH. Attitudes toward care of the terminally ill: An educational intervention. *Am J Hosp Palliat Care*. 2003;20(1):13-22. [\[CrossRef\]](#)